

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ҚЫЗЫЛ КІТАБЫ**

**КРАСНАЯ КНИГА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**THE RED DATA BOOK
OF THE REPUBLIC
OF KAZAKHSTAN**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ЗООЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ МИНИСТРЛІГІ
ОРМАН ЖӘНЕ АҢШЫЛЫҚ ШАРУАШЫЛЫҒЫ КОМИТЕТІ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚЫЗЫЛ КІТАБЫ

**I ТОМ. ЖАНУАРЛАР
1-БӨЛІМ. ОМЫРТҚАЛЫЛАР**

**Төртінші басылым,
қайта өңделген және толықтырылған**

Алматы, 2010

**Басылымның демеушісі:
Аджив Қазақстан Норт Каспиан Оперейтинг Компани Н.В.**

аджив қко

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ИНСТИТУТ ЗООЛОГИИ
МИНИСТЕРСТВО СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
КОМИТЕТ ЛЕСНОГО И ОХОТНИЧЬЕГО ХОЗЯЙСТВА

КРАСНАЯ КНИГА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

ТОМ I. ЖИВОТНЫЕ
ЧАСТЬ 1. ПОЗВОНОЧНЫЕ

Издание четвертое,
исправленное и дополненное

Алматы, 2010

Спонсор издания:
Аджип Казахстан Норт Каспиан Оперейтинг Компани Н.В.

аджип кко

ББК 28.693.3

Қ18

Қ18 Қазақстан Республикасының Қызыл кітабы. 4-басылым, қайта өңделген және толықтырылған. I том.: Жануарлар; 1-бөлім: Омыртқалылар. (авторлар ұжымы)– Алматы, «DPS», 2010. – 324 бет.
ISBN 9965-32-738-6

Қазақстан Республикасының Қызыл кітабының 4-басылымын ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман және аңшылық шаруашылығы комитетінің тапсырысы бойынша ҚР Білім және ғылым министрлігі Зоология институты орындаған. Бұл кітап омыртқалы жануарлардың: дөңгелек ауыздылар мен балықтардың (18), космекенділердің (3), бауырымен жорғалаушылардың (10), құстардың (57) және сүтқоректілердің (40) – барлығы 128 түрі мен түршелерінің қазіргі таралуы, саны, биологиялық ерекшеліктері, сонымен қатар оларды қорғау үшін қабылданған және қабылдауға ұсынылатын мәліметтерді қамтиды. Әрбір түрі бойынша қысқаша мәлімет, түрлі түсті сурет және олардың Қазақстанда таралуының картасызбасы келтірілген.

Кітап табиғат қорғау мекемелерінің қызметкерлеріне, зоология және экология саласының мамандарына, жоғары оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, сондай-ақ табиғат пен экология мәселелеріне қызығатын көпшілікке арналған.

Карта-128, иллюстрациялық сурет-133, пайдаланылған әдебиеттер-773.

Қ18 Красная книга Республики Казахстан. Изд. 4-е, переработанное и дополненное. Том I.: Животные; Часть 1: Позвоночные. (колл. авторов) – Алматы, «DPS», 2010. – 324 с.
ISBN 9965-32-738-6

Настоящая Красная книга Республики Казахстан (4-изд.) составлена Институтом зоологии МОН РК по заказу Комитета лесного и охотничьего хозяйства МСХ РК. Она содержит сведения о современном распространении, численности, особенностях биологии, а также о принятых и предлагаемых мерах охраны 128 видов и подвидов позвоночных животных: рыб (18), земноводных (3), пресмыкающихся (10), птиц (57) и млекопитающих (40). По каждому виду приводится краткий текст, цветное изображение и картосхема распространения в Казахстане.

Предназначена для работников природоохранных служб, специалистов в области зоологии и экологии, преподавателей и студентов вузов, а также широкого круга лиц, интересующихся природой и проблемами экологии.

Карт – 128, илл. – 133, библиография – 773 назв.

Қ18 The Red Data Book of the Republic of Kazakhstan. 4th edition, revised and updated. Volume I.: Animals; Part 1: Vertebrates. (authors' collective) – Almaty, “DPS”, 2010. – 324 pp.
ISBN 9965-32-738-6

The present Red Data Book of the Republic of Kazakhstan (4th edition) has been compiled by the Institute of Zoology of the RoK Ministry of Education and Science upon the request of the Forestry and Hunting Committee of the RoK Ministry of Agriculture. It contains data on the current distribution, number, biological features along with current and proposed conservation measures for 128 species and subspecies of vertebrates: fishes (18), amphibians (3), reptiles (10), birds (57) and mammals (40). The book includes a brief description, colour picture along with a map indicating the distribution of each species within Kazakhstan.

The publication is intended for workers in the field of nature conservation, specialists in the sphere of zoology and ecology, lecturers and students of institutes of higher education as well as for the wide circle of people interested in nature, and ecological problems.

Maps – 128, illustrations – 133, bibliography – 773.

ББК 28.693.3

Главный редактор: доктор с/х наук, профессор, академик НАН РК
Заместитель главного редактора: кандидат биологических наук
Редактор текста на казахском языке: доктор биол. наук, профессор
Редактор текста на русском языке: доктор биол. наук, профессор

МЕЛДЕБЕКОВ А. М.
БАЙЖАНОВ М. Х.
БЕКЕНОВ А. Б.
КОВШАРЬ А. Ф.

© Институт зоологии МОН РК, 2008 г.
© Типография «Ди-Пи-Эс», 2008 г. – макет, оформление, цветоделение и печать
© Белоусова Л. К., Дуйсебаева Т. Н., Хардер Т. – фото
© Бекенов А. Б., Есжанов Б. – перевод
© Васильева Т., Карпов Ф., Шаймарданов Р., Вилсон Э. – рисунки

ISBN 9965-32-738-6

ҚЫЗЫЛЖОЛАҚ АБЖЫЛАН КРАСНОПОЛОСЫЙ ПОЛОЗ

Coluber rhodorhachis
Jan, 1865

Жыландар отряды –
Отряд Змеи – Serpentes

Сарбас жыландар тұқымдасы –
Семейство Ужовые – Colubridae

Статусы. III санат. Сирек, аз зерттелген, шектеулі территорияда кездесетін түр.

Генофондысын сақтау үшін таксонның маңызы. Қазақстан фаунасындағы туыстың алты түрінің бірі. Соңғы таксономиялық тексеру бойынша *Platyseps rhodorhachis* Jan, 1865 деп аталады [1].

Таралуы. Төменгі Мысырдан (Египет) Аравия түбегі бойымен Ирак, Иран арқылы Оңтүстік Қазақстанға дейін кездеседі, соңғысында таралу аймағының солтүстік-шығыс шекарасы өтеді. Қазақстанда абжылан Талас Алатауында, Қаратау мен Боралдай тауларында табылған [2, 3]. Ақсу-Жабағылы қорығында Ақсу өзені табанының оңтүстік беткейінде, Жабағылытаудың құрғақ беткейлерінде және қорықтың Қарабастау учаскесінде (Сырдария Қаратауы жотасы) мекендейді [4]. Солтүстік Арал өңірінен бір жылан ұсталған [5], бірақ оның рас-өтірігін анықтау керек.

Мекендейтін жерлері. Ақсу-Жабағылы қорығында теңіз деңгейінен 1300-1600 м биіктіктегі таулар мен бөктерлерде мекендейді. Гиссар қыратында 2300 м биіктіке табылған. Қорымтастары бар жартастар арасында, үйілген тастар арасында, өзен жайылмаларын шектеп жатқан жыралар мен жағалауларда, жайдақ беткейлермен қиыршықтасты учаскелердегі бұталы жықпылдарда кездеседі. Оңтүстік және оңтүстік-шығыс беткейлерді ұнатады [4].

Саны. Барлық жерлерде сирек.

Негізгі әсер ететін факторлар. Анықталмаған.

Биологиялық ерекшеліктері. Ақсу-Жабағылы қорығында белсенді жыландарды мамырдан қазанға дейін кедестіруге болады [4]. Қысқы ұйқы, әсіресе жастарында терең емес. Ұйқыдан кесірткелерден және басқа жыландардан кейін оянады. Күндіз белсенді түр [6]. Аталықтары аналықтарына қарағанда көп. Жыныстық жағына үш қыстаған соң жетіледі. Маусым-шілдеде 4-9 жұмыртқа салады.

Статус. III категория. Редкий малоизученный вид, встречающийся на ограниченной территории.

Значение таксона для сохранения генофонда. Один из шести видов рода в фауне Казахстана. Согласно последним систематическим ревизиям, переименован в *Platyseps rhodorhachis* (Jan, 1865) [1].

Распространение. От нижнего Египта через Аравийский полуостров, Ирак, Иран, до Южного Казахстана, где проходит северо-восточная граница ареала. В Казахстане полоз найден в Таласском Алатау, Каратау и в горах Боралдай [2, 3]. В заповеднике Ақсу-Джабағылы обитает на южном склоне каньона р. Ақсу, на сухих склонах Джабағылытау и на Карабастауском участке заповедника (хр. Сырдарьинский Каратау) [4]. Одна находка известна из Северного Приаралья [5], однако она нуждается в подтверждении.

Места обитания. В заповеднике Ақсу-Джабағылы живет в горах и предгорьях на высоте 1300-1600 м н. ур. м. В Гиссарском хребте найден на высоте около 2300 м [6]. Обычен среди скал с осыпями, в нагромождениях камней, по оврагам, обрывам, окаймляющим поймы рек, в зарослях кустарников на пологих склонах и на щебнистых участках. Предпочитает склоны южной и юго-восточной экспозиции [4].

Численность. Повсеместно редок.

Основные лимитирующие факторы. Не выявлены.

Особенности биологии. В заповеднике Ақсу-Джабағылы активных змей можно встретить с мая по октябрь [4]. Зимнее оцепенение неглубокое, особенно у молодых. Из спячки выходят позже ящериц и других видов змей. Вид с дневной активностью [6]. Самцы по численности преобладают над самками. Половозрелость наступает после третьей зимовки. В июне-июле откладывает 4-9 яиц. Молодые вылу-

Жастары тамыз-қыркүйекте, сирек қазанда жұмыртқадан шығады [2]. Боралдай тауларында қорегінің негізін шөл жалаңкөздері, сирек те болса майда кеміргіштер құрайды [3]. Жемтігін аулау алдында күн көзіне ұзақ қыздырынады. Бірнеше күн бойы бір территорияда мекендейді. Қорқақ: мазалаған кезде үлкен жылдамдықпен беткеймен төмен қарай түседі, немесе үйілген тастар арасында, әртүрлі қуыстар мен індерге жасырынады.

Қолда өсіру. Жүргізілмеген.

Қолға алынған қорғау шаралары. Таралу аймағының бір бөлімі Ақсу-Жабағылы және Қаратау қорықтарында жатыр.

Қажетті қорғау шаралары. Түрдің нашар зерттелуіне байланысты дайындалмаған.

Зерттеу жөніндегі ұсыныстар. Таралуын, санын және экологиясын зерттеу.

паяются в августе-сентябре, реже в октябре и отличаются по окраске от взрослых [2]. В горах Боралдай основной корм – пустынные гологлазы, реже мелкие грызуны [3]. В Туркмении в рационе полоза отмечены также змеи [6]. Перед охотой долго прогревается на солнце. В течении нескольких дней придерживается одной территории. Пуглив: будучи потревоженным, с большой скоростью устремляется вниз по склону, либо скрывается в нагромождении камней, в различных пустотах и норах, оставаясь в убежищах подолгу.

Разведение. Не проводилось.

Принятые меры охраны. Часть ареала находится на территории Ақсу-Джабағлинского и Қаратауского заповедников.

Необходимые меры охраны. Не разработаны по причине слабой изученности вида.

Предложения по исследованию. Изучить распространение, численность и экологию.

Әдебиеттер-Источники информации:

1. Nagy et al., 2004; 2. Параскив, 1956; 3. Колбинцев, Брушко, 1986; 4. Колбинцев, 2006; 5. Лобачев и др., 1973; 6. Атаев, 1985.

Құрастырушылар-Составители: Брушко З. К., Зима Ю. А.

САРЫҚҰРСАҚ АБЖЫЛАН ЖЕЛТОБРЮХИЙ ПОЛОЗ

Coluber caspius
Gmelin, 1779

Жыландар отряды –
Отряд Змеи – Serpentes

Сарбас жыландар тұқымдасы –
Семейство Ужовые – Colubridae

Статусы. IV санат. Зерттелмеген түр.

Генофондысын сақтау үшін таксонның маңызы. Қазақстан фаунасындағы туыстың алты түрінің бірі. Соңғы таксономиялық тексеру бойынша Hierophis caspius Gmelin, 1779 деп аталады [1,2].

Таралуы. Шығыс Европа елдері – Венгрия, Румыния, Югославия, Болгария, Молдавия, Украинаның оңтүстік бөлігі, Греция (Эгей теңізінің аралдарынсыз), Албания; Азияда – Солтүстік Ирак, Солтүстік-шығыс Ираннан Оңтүстік-батыс Туркменстанға дейін тараған. Қазақстанда тек бір жерден – Еділ-Жайық өзен айрығындағы Бесшоқы реликті даласынан ғана белгілі [3].

Мекендейтін жерлері. Таралу аймағының негізгі бөлімінде беткейлердің тасты және сазды учаскелерінде, далалы және шөлейтті жерлердегі өзендердің тік жағалауларында, бекіген құмдарда, су қоймаларының жағалауларында мекендейді. Таулы жерлерде теңіз деңгейінен 2000 м биіктікке дейін көтеріледі. Бесшоқы даласында ебелек-жусанды, сирек бұталы жерлерде кездеседі [3].

Саны. Қазақстан жағдайында белгісіз. Сирек кездесетін түр. Каспий теңізінде Шеген аралында – көдімгі жылан: 1 км-де 3-4 бас саналған [4].

Негізгі әсер ететін факторлар. Анықталмаған. Таралу аймағының еуропалық бөлімінде жергілікті тұрғындар өлім-жітімге ұшыратады, өйткені оны қауіпті әрі улы жылан ретінде есептейді. Жол бойында өлім-жітімге ұшырайтыны белгілі.

Биологиялық ерекшеліктері. Түрдің биологиясы Қазақстанмен шектесетін таралу аймағында зерттелген. Абжылан күндіз белсенді тіршілік етеді. Наурыздан қазанға дейін белсенді. Кеміргіштердің індері мен басқа жердегі баспаналарда қыстайды. Еділ-Жайық су айрығында қорегінің негізін түрлі-түсті кесірт, майда сүрқоректілер, құстар, сирек қосмекенділер, жыландар (соның ішінде улылары) және насекомдар құрайды. Зиянды кеміргіштермен қоректеніп пайда келтіреді. Жердің бетінен де,

Статус. IV категория. Неизученный вид.

Значение таксона для сохранения генофонда.

Один из шести видов рода в фауне Казахстана. Согласно последним систематическим ревизиям, переименован в Hierophis caspius (Gmelin, 1779) [1, 2].

Распространение. Страны Восточной Европы – Венгрия, Румыния, Югославия, Болгария, Молдавия, южная часть Украины, Греция (без островов Эгейского моря), Албания; в Азии – от Северного Ирака, Северо-Восточного Ирана до Юго-Западной Туркмении. В Казахстане известно единственное местонахождение – в реликтовой степи Бес-Чохо Волго-Уральского междуречья [3].

Места обитания. На основной части ареала населяет каменистые и глинистые участки по склонам, обрывы рек и балок среди степей и полупустынь, задернованные пески, берега водоемов. В горы поднимается до высоты 2000 м н. ур. м. В степи Бес-Чохо встречен в эбелеково-полынной степи с редким кустарником [3].

Численность. В Казахстане не известна. В Каспийском море, на о. Чегень (Дагестан) – обычная змея: на 1 км маршрута насчитывали 3-4 особи [4].

Основные лимитирующие факторы. Не выявлены. В европейской части ареала местами подвергается уничтожению местным населением, ошибочно принимающим его за опасную и ядовитую змею. Отмечены случаи гибели на дорогах.

Особенности биологии. Биология вида изучена на сопредельной с Казахстаном части ареала. Полоз ведет дневной образ жизни. Активен с марта по октябрь. Зимуют в норах грызунов и других укрытиях в земле. В Волго-Уральском междуречье основу питания составляет разноцветная ящурка, мелкие млекопитающие, птицы, реже земноводные, змеи (в том числе и ядовитые) и насекомые. Истребляя вредных грызунов приносит большую пользу. Успешно охотится над и под землей. Добычу заглатывает живьем или предварительно давит. Сезон

топырақ арасынан да қорегін ұстайды. Жемтігін тірідей не алдын-ала тұншықтырып жұтады. Сәуірдің ортасынан мамырдың ортасына дейін шағылысады. Маусымда 7-11 жұмыртқа салады [4, 5]. Жастары қыркүйектің ортасында шығады [6]. Баспана ретінде кеміргіштердің індерін, топырақ арасындағы қуыстарды, үйілген тастар мен ескі құрылыстың бұзылған орындарын пайдаланады. Тез қозғалады, ағаш бойымен өрмелейді және жарлардан секіре алады. Өте ызақор (агрессивті). Тістеген жері ауыртады, бірақ қауіпті емес.

Қолда өсіру. ҚазҰУ-нің зоология кафедрасында, террариумда, ойдағыдай қолда ұсталды. Жақсы күтім болған жағдайда бірнеше жыл тіршілік еткен [8]. Көбеюі белгісіз.

Қолға алынған қорғау шаралары. Қолданылмаған.

Қажетті қорғау шаралары. Түрдің зерттелмеуіне байланысты дайындалмаған.

Зерттеу жөніндегі ұсыныстар. Қазақстанда таралу шекарасы мен санын анықтау, биологиясын зерттеу қажет.

спаривания длится с середины апреля по середину мая. В июне – июле откладывает 7-11 яиц длиной до 50 мм [5, 6, 7]. Молодые появляются в первой половине сентября. Убежищами служат норы грызунов, трещины в почве, нагромождения камней и развалины старых построек. Передвигается быстро, может лазать по деревьям и прыгать с обрывов. Черезвычайно агрессивен, способен делать прыжки до 1 м. Укус болезненный, но не опасный.

Разведение. Успешно содержался в террариуме кафедры зоологии КазГУ. При хорошем уходе в неволе живет несколько лет [8]. Случаи размножения не известны.

Принятые меры охраны. Не принимались.

Необходимые меры охраны. Не разработаны по причине неизученности вида.

Предложения по исследованию. Необходимо определить границы распространения и численность в Казахстане, изучить биологию.

Әдебиеттер-Источники информации:

1. Ананьева и др., 2004;
2. Nagy et al., 2004;
3. Ралль, 1935;
4. Мазанаева, 2001;
5. Чернов, 1954;
6. Параскив, 1956;
7. Дунаев, Орлова, 2003;
8. Озаровский, 1968.

Құрастырушылар-Составители: Брушко З. К., Зима Ю. А.

ТӨРТЖОЛАҚТЫ АБЖЫЛАН ЧЕТЫРЕХПОЛОСЫЙ ПОЛОЗ

Elaphe quatuorlineata
Lacepede, 1789

Жыландар отряды –
Отряд Змеи – Serpentes

Сарбас жыландар тұқымдасы –
Семейство Colubridae – Ужовые

Статусы. III санат. Аз зерттелген түр. Шектеулі территорияда кездеседі.

Генофондысын сақтау үшін таксонның маңызы. Қазақстан фаунасындағы туыстың екі түрінің бірі. Соңғы таксономиялық тексеру бойынша Қазақстан территориясында мекендейтін шығыс түршесі *E. q. sauomates* жеке түрге *E. sauomates* (Pallas, [1814]) жатқызылды [1, 2].

Таралуы. Таралу аймағы Евразияның европалық бөлігіндегі Болгария мен Румыния (Дунай мен Прут өзендерінен шығысқа қарай), Молдавия, оңтүстік Украина, Ресейдің оңтүстік бөлігі мен Алдыңғы Кавказ территорияларында; Азияда – Кавказ, Түркияның шығыс бөлігі, Иранның солтүстік-батыс бөлігінде, Түркіменстанның солтүстік-батысы мен Батыс Қазақстанның оңтүстігінен Арал теңізіне дейін (Маңғыстау, Үстірт, Солтүстік Арал өңірі) тараған [2, 3, 4]. Бұл аудандардан өте алыс Қызылорда қаласынан оңтүстікке қарай Сұлутөбе ауылының маңынан табылған [5], осыны және Еділ-Жайық су айрығында кездесуі [6] әлі де нақтылауды талап етеді.

Мекендейтін жерлері. Бекіген және шала бекіген құмдар, жартастары бар сазды, қиыршықтасты және тасты шөлдер, сортаңдар, қамыс өскен ащылау өзендердің аңғарлары, сексеуіл мен жынғылды құрғақ арналар мен құрғап қалған бұғаздар. Маңғыстау мен Үстіртте ақтас тақтайшалары сынықтарының арасында [4, 7], адамдар салған құрылыстардан да кездестіруге болады.

Саны. Үлкен Борсық құмдарында үлкен және қызылқұйрық құмтышқандардың шоғырларында 2-3 ересектері кездеседі [8]. Желтау тауларында саны 1 га-да 0,7 басқа жетеді [9]. Арал өңірі Қарақұмдарында (Сарықамыс ауылы) мекендеу тығыздығы 1 га-да 1,8 басқа, солтүстік-батыс Үстіртте (Орта Шоғырлы мекені) ол 2 басқа жетеді [10].

Статус. III категория. Малоизученный вид, встречающийся на ограниченной территории.

Значение таксона для сохранения генофонда. Один из двух видов рода в фауне Казахстана. Согласно последним систематическим ревизиям, восточный подвид *E. q. sauomates*, обитающий на территории Казахстана, выделен в самостоятельный вид *E. sauomates* (Pallas, [1814]) [1, 2].

Распространение. Ареал включает в европейской части Евразии территорию Болгарии и Румынии (восточнее рек Дунай и Прут), Молдавию, южную Украину, степи южной части России и Предкавказье; в Азии – Кавказ, восточную часть Турции, северо-западную часть Ирана, крайний северо-запад Туркестана и юг Западного Казахстана до Аральского моря (Мангышлак, Устюрт, Северное Приаралье) [2, 3, 4]. От этих районов далеко отстоит находка южнее г. Кызыл-Орда, возле с. Сулутөбе [5], требующая подтверждения, и встреча полоза в Волго-Уральском междуречье [6].

Места обитания. Плотные закрепленные и полужакопленные пески, глинистая, щебенистая и каменная пустыни с выходами скал, солончаки, долины засоленных рек с тростником, сухие русла и высохшие заливы с зарослями саксаула и тамариска. На Мангышлаке и Устюрте в над и подчинковых зонах среди обломков плит известняка [4, 7]. Заползает в постройки человека.

Численность. В песках Большие Барсуки на колониях большой и краснохвостой песчанок встречается по 2-3 взрослые особи [8]. В горах Желтау численность достигает 0,7 экз./га [9]. В Приаральских Каракумах (пос. Сарыкамыс) плотность населения этого полоза достигает 1,8 экз./га, на Северо-Западном Устюрте (ур. Орта-Чагорлы) составляет 2 экз./га [10].

Основные лимитирующие факторы. Трансформация мест обитания, истребление человеком, отлов для содержания в неволе.

Негізгі әсер ететін факторлар. Мекендеу ортасының өзгеруі, адамдардың өлтіруі, қолда ұстау үшін аулау.

Биологиялық ерекшеліктері. Экологиялық икемделуші түр. Күндіз және ымыртта тіршілік етеді. Баспана ретінде кеміргіштердің індерін, жарықшақтарды, үйілген тастарды пайдаланады. Кеміргіштермен, әсіресе құмтышқандарымен, құстар және олардың жұмыртқаларымен, сирек кесірткелермен қоректенеді. Ағаш және бұталар бойымен жеңіл қозғалады. Сәуірден қазанға дейін белсенді. Маусымда 6-16 жұмыртқа салады. Жастары қыркүйекте – қазанның басында шығады. Ұрпағына камқорлық жасайды – жұмыртқаларын денесімен қоршап алып, оларды жауларынан қорғайды.

Қолда өсіру. ҚазҰУ зоология факультетінің террариумында 4 жыл бойы қолда ойдағыдай ұсталды [11]. Қолда ұрықтанған абжыландардың жұмыртқалары ойдағыдай инкубацияны өткізіп, одан алынған ұрпақтар бір жасқа дейін өсірілді [12].

Қолға алынған қорғау шаралары. Таралу аймағының бір бөлігі Үстірт қорығы мен Кендірлі-Қаясан табиғи қорықтық аймақта жатыр.

Қажетті қорғау шаралары. Кеміргіштерді жоюда жыланның пайдалылығы туралы үгіт-насихат. Кезкелген мақсатта аулауға тиым салу.

Зерттеу жөніндегі ұсыныстар. Биологиясын зерттеу және қазіргі санын анықтау.

Особенности биологии. Экологически пластичный вид. Ведет дневной и сумеречный образ жизни. В качестве убежищ использует норы грызунов, трещины, груды камней. Кормится грызунами, преимущественно песчанками, птицами и их яйцами, изредка ящерицами. Легко передвигается по деревьям и кустам. Сезон активности с апреля по октябрь. Самки откладывают в июне 6-16 яиц. Молодые появляются в сентябре – начале октября. Проявляет заботу о потомстве – охватывает кладку кольцами тела и защищает ее от врагов.

Разведение. В террариуме кафедры зоологии КазГУ успешно содержался в неволе в течении 4 лет [11]. Яйца, полученные от спарившихся в неволе особей, успешно инкубированы и потомство выращено до годовалого возраста [12].

Принятые меры охраны. Часть ареала находится в пределах Устюртского заповедника и Кендерли-Каясанской природной заповедной зоны.

Необходимые меры охраны. Пропаганда полезности змеи в истреблении грызунов. Запрет отлова для любых целей.

Предложения по исследованию. Изучить детали биологии и определить современную численность.

Әдебиеттер-Источники информации:

1. Lenk et al., 2001; 2. Ананьева и др., 2004; 3. Параскив, 1956; 4. Кубыкин, 1994; 5. Крень, 1955; 6. Неручев и др., 1989; 7. Сабилаев, 1962; 8. Ерофеев, 1986; 9. Киреев, 1981; 10. Панкратов, 1989; 11. Нарбаева, 1985; 12. Сидоренко, 1989.

Құрастырушылар-Составители: Брушко З. К.,
Зима Ю. А.

